DAN C. MIHĂILESCU

„întrebările poeziei"

în studiul despre Arghezi din recenta lui carte intituiată ***întrebările poeziei*** (Cartea Românească), Dan C. Mihăilescu mărturiseşte „o ciudată antipatie" care l-a ţinut departe de autorul ***Cuvintelor potrivite*** pînă tîrziu şi începînd încă din adolescenţă. Să mi se permită să reproduc acest lung şi semnificativ pasaj: *„Explozivă, adolescenţa tîn/eşte după armonie (chiar inconştient)* - scrie criticul, *iar pulverizarea eului arghezian, capacitatea sa de a fi* ***identic*** *în cele mai contradictorii ipostaze, debusolează iremediabil o lectură avidă de* ***distinct,*** *de unitatea rostirii. Rotund, ocrotitor, hipnotic, matricial, spaţiul eminescian, ca şi cel blagian sau bacovian, oferă omului tinăr o siguranţă «ombilicală»; am zice, în vreme ce iregularul arghezian, obsedat de tăierea a tot ce poate însemna* ***legătură,*** *dominat de fobia faţă de fixitate, jitbilînd mercantil cu ideile şi sardonic în emoţie, satisface mai ales lectura matură, degustătoare de* ***artifex*** *şi pentru care stilul înseamnă întîi de toate* ***ars combinatoria*** *şi abia apoi* ***senzorium.*** *în plus, la Eminescu, Blaga, Bacovia, Voiculescu sau Emil Botta fondul receptiv «feminin», înmiresmat de tei, sofianic, învăluit în plînsul materiei, în sentimentul evanghelic sau în mantaua lui Hamlet, consună admirabil himerismului puberal, în timp ce virila agresiune a fondului arghezian (ca şi geometria intens senzuală din armătura imagistică a lui Ion Barbu) se pliază lecturii «bărbăteşti», vitregind emoţionalul în favoarea* ***acţiunii*** *meditative"* (p. 125).

-Mai multe lucruri ne reţin aici. Să nu omit a menţiona, din capul locului, excelenţa stilului, care este unul vădit *recherche,* adică preţios, sofisticat, denotînd un umor manierist al ideii şi al cuvîntului, şi la fel de „fermecător de inenarabil" ca acela, definit ca atare chiar de Dan C. Mihâilescu (p. 194) al lui Şerban Foarţă. în al doilea rînd, se desprinde din pasaj o inteligentă clasificare a liricii noastre interbelice, după un criteriu, dacă-l pot numi aşa, ero(ste)tic - iată că m-am prins eu însumi în cursa calambururilor! - trecînd pe Blaga, Voiculescu, Bacovia şi Botta printre spiritele poetice „feminine" (li se adaugă Eminescu) şi pe Arghezi şi Barbu printre cele „masculine". Clasificarea nu e o glumă pasageră, dovadă alte numeroase consideraţii din carte mergînd în sensul ei, din care voi cita pe aceea care deschide studiul despre Barbu, nu numai spre a documenta mai bine ideea, dar spre a lăsa încă o dată să vorbească singur stilul criticului, amestec de gravitate filosofică şi de savoare libertină a

vocabularului, de tăietură erudit-hermeneutică a frazei şi de înclinaţie abia stăpînită spre sugestia ludică, „parşivă", mizînd abil pe paralela dintre fiul lui Poseidon şi acela al lui Dionysos: *„Ar fi , desigur, o blasfemie ca, după ce am privit feţele liricii argheziene prin ochii lui Proteu, să cercetăm poezia lui Ion Barbu prin intermediul «Ursului» priapic. Nemîngîiat in multitudine, Proteu viază în numele «pierderii cuprinzătoare», in vreme ce Priap, dominat de voinţa fixării, a concentrării în Punct, se alină cu iluzia «Actului» total (vezi cunoscuta scrisoare către Vianu, cu episodul «flaubertian» al trăsurii). Dar dacă ar fi să ne asumăm blasfemia, fie şi pentru un moment, am putea înţelege tipul poematic barbian ca o proiecţie — exacerbată şi, vorba lui, «extremală» - a energiei fizice la polul opus, al sinergiei spirituale; ludicul Actului, „sublimat», «vindecat» în postulatul gîndirii pure - directă proporţionalitate între* ***raza falică şi elanul de anulare a*** *clăilor de fire stingi"* (p. 179). S-ar zice, dacă-i luăm **au pied de la lettre** mărturisirea antiargheziană cu care am început, că preferinţa lui Dan C. Mihăilescu se îndreaptă spre marii „feminini" ai poeziei; cu toate acestea, studiile cele mai interesante nu le scrie despre ei (exceptînd pe Voiculescu, al cărui „lirism carmelit" este admirabil examinat în moralitatea lui mijlocie), ci despre ceilalţi, despre adică Arghezi şi Barbu. încercînd să descoperim de ce, vom răspunde şi la întrebarea principală pe care o ridică pasajul citat în deschiderea acestei recenzii, aceea privitoare la natura eseistică a lui Dan C. Mihăilescu.

Formulările memorabile nu sînt puţine în studiul despre Arghezi, chiar de la titlu: ***Tatuaj cu semne de-ntrebare.*** Poetul ar suferi de o „teroare a definitului" şi de o „bulimie interogativă", fiind un „pluri-logal" la care domină „imaginea lumii-leviatan": *„Aşa s-a născut ideea tatuajului cu semne de-ntrebare* (scrie criticul). *Lumea este pentru Arghezi, aşa cum este Moby Dick pentru căpitanul Ahab al lui Melville. Iar poezia, care capătă, firesc, forma balenei Albe, nu va arăta altfel - vînată fiind cu tenacitate - decît spinarea lui Moby Dick, haşurată, tatuată de mulţimea harpoanelor... interogative"* (p. 127). La rîndul lui, Ion Barbu este interpretat în dubla descendenţă a lui Ion Luca şi Mateiu Caragiale *(„ cu condiţia prealabilă de a accepta că, în ordinea firească a lucrurilor, Mateiu trebuie plasat înaintea tatălui"): „ In acest sens, e de observat că, în timp ce, structural, Ion Barbu este o* ***natură*** *caragialiană (pe linie paternă, deci), aliată în chip ireversibil celor Pămînteşti şi urmărind «generalitatea» simţirii umane, el îşi impune (sau îşi descoperă latenţa) o* ***logică*** *mateină, «excepţionalist-romantică», în termenii lui Siitinu" (p. 18l-l82).*

Atrăgînd atenţia că gîndirea lui Barbu este «senzualism sacrificat» sau «alchimizare a emoţiei» (era şi ideea micului studiu al lui M. Scarlat), criticul urmează înfăţişarea dualităţii esenţiale care ar defini lirica poetului: „Cristalizată, geometrizată, imaginea îşi păstrează intactă reţeaua nervurilor, ***senzoriumul;*** *fibrele se întrevăd chiar şi atunci cînd, pentru montură, s-a preferat sticla lucrată, în* ***jsfumatto.*** *Deşi încremenite, fixate în cristaluri poliedrice, impalpabile, nervurile palpită, fosforescenţă intangibilă, dar vizibilă"* (p. 186).

Ceea ce reţine criticul aici este nu atît unitatea imaginarului celor doi poeţi, cît caracterul lui contradictoriu. E posibil ca iregularul, proteicul, pluri-logalul, dualitatea să-i fi stimulat mai bine talentul decît coerenţa şi distinctul rostirii pe care le-a relevat la Blaga sau Bacovia. în orice caz, probabil aşa se explică atît interesul mai mare al observaţiilor de conţinut din capitolele despre Arghezi şi Barbu, cît şi nervul însuşi, superior, al tratării... Poate tocmai pentru că aceşti din urmă poeţi nu-i plac (nu răspund aşteptărilor lui profunde), criticul se comportă în mod mai liber, mai necrispat, iar rezultatele se simt. Dar mai este ceva, mai important. Eseistica lui Dan C. MiHăilescu, aşa cel puţin cum ni se prezintă ea în cele două cărţi publicate pînă acum de autor (care a debutat cu ***Perspective eminesciene,*** acum cîţiva ani), nu este pur şi simplu una de inspiraţie aşa-zicînd filosofică (avîndu-şi maeştri nedeclaraţi în M. Sora şi C. Noica); dar mi se pare că ea sacrifică o oarecare cantitate de tămîie pe altarul unor prejudecăţi filosofice referitoare la literatură. Refuzul lui Arghezi pentru lipsa de armonie sau de congruenţă este una din aceste prejudecăţi. Să nu creadă eseistul că pun la îndoială explicaţia (biografic-psihanalitică) pe care el însuşi a dat-o acestui refuz; îi ofer un sprijin în tipul însuşi de abordare de către el a literaturii. Iată şi alt pasaj instructiv din acelaşi studiu despre Arghezi: *„Cum se poate depăşi puternica impresie […] produsă de «geniul verbal», pentru a fi sigur că palpitul versului nu e numai* ***vizibil,*** *dar şi* ***viu*** *cu adevărat*[9]*"* (p. 124). Dar oare distincţia aceasta dintre logosul viu şi expresivitatea sensibilă a artei nu e tot o prejudecată de filosofi? La un poet nu e viu decît ce e vizibil, logosul trebuind să fie neapărat întrupat pentru ca poezia să-şi merite numele. Ion Barbu se întreba în ***Oul dogmatic:*** *„ Vezi duhul sfînt făcut sensibil?",* îi putem răspunde: da, în poezie.

Sigur, de n-ar fi decît atîta, aş putea fi bănuit că dau o însemnătate disproporţionată unei mărturisiri şi cîtorva fraze, poate întîmplătoare. Mai ales că reuşitele eseistului apar, parcă în pofida acestor prejudecăţi, tocmai acolo unde ele se manifestă mai limpede; ceea ce

nu se poate explica decît probabil prin efortul suplimentar la care analiza este concepută de o manieră care nu îngăduie dubii într-o anumită privinţă. Ea se compune din două secţiuni ***(Via interrogativa*** şi ***întrebările poeziei),*** dintr-un ***Prolog*** şi dintr-un pseudo-epilog intitulat ***întrebări în mişcare*** (acesta, o eboşă a unui posibil capitol consacrat poeziei actuale din unghiul ales de critic). Studiile la care m-am referit mai sus fac parte din secţiunea a doua. Cea dintîi secţiune expune principiile teoretice. Dan C. Mihăilescu porneşte în fond de la* două întrebări: ce este întrebarea? şi: ce deosebeşte întrebările poetului de ale filosofului? Nu pot decît să-mi declin orice competenţă în materie. Este genul de întrebări pe care le-am privit totdeauna cu un scepticism total. Faptul de a şi le fi pus atîţia gînditori de seamă (dovadă cele vreo 50 de nume la care eseistul apelează ca la tot atîtea autorităţi) pledează, desigur, contra îndoielilor mele, care pot proveni, recunosc, din aceea că eu mă simt înainte de orice un cititor de literatură reală şi abia în al doilea rînd un exeget al posibilităţii ei de a fi. Dar, pe urmă, Dan C. Mihăilescu însuşi aduce (fără să vrea, bineînţeles) niţică apă la moara scepticismului acesta, scăldîndu-se cu voluptate pe cîteva zeci de pagini în cele mai delicioase generalităţi (unele, exprimate foarte frumos), care au dezavantajul de a putea fi întoarse cu uşurinţă pe partea cealaltă, aşadar, mînuite *ad libitum.* De exemplu: *„întrebarea defineşte, adică încheie, petrece laolaltă mai multe incertitudini, născîndşi oferind un răspuns ".* Nici nu apuc să mă mir de lejeritatea afirmaţiei şi-mi amintesc că cinci pagini mai devreme am citit că verbul specific întrebării este „a deschide" şi că ea „oferă, nu frustrează". Dar oare ce definiţie mai bună să dăm frustrării dacă nu tocmai închiderea laolaltă a incertitudinilor noastre? Inteligenţa şi cultura remarcabilă a eseistului calcă pe astfel de nisipuri mişcătoare, care ameninţă să-l înghită: *„Răspunsul poate să mintă, întrebarea niciodată".* Ei, nu! Urechile îmi ţiuie de întrebări mincinoase. Ceva mai puţin neliniştitoare gnoseologic şi mai utilă epistemologic este clasificarea întrebărilor poeţilor în ***zetetice, ephektice*** şi ***aporetice*** (după ce, regăsindu-şi umorul, eseistul declară că renunţă la alte două clasificări anterioare, părîndu-i-se inadecvate; merită să folosesc paranteza ca să spun că eu o preferam totuşi pe una din acestea şi anume că renunţă la alte două clasificări anterioare, părîndu-i-se inadecvate; merită să folosesc paranteza ca să spun că eu o preferam totuşi pe una din acestea şi anume cea în care, calchiindu-se actul estetic după acela erotic, se obţineau întrebări preludice, ludice şi postludice). Aplicată la textele poeţilor, grila dă bune rezultate, cu toată rigiditatea aparentă. Aş fi ipocrit însă dacă

n-aş spune că răsuflăm uşurat ori de cîte ori băgăm de seamă că eseistul şi-a „uitat" principiul (sau că, spre a-l parodia puţintel, îl lăsa provizoriu în suspensie, procedînd aşadar de o manieră *ephektică).* Defectul aceste abordări „filosofice" rămîne acela de a ne da mai mult răspunsuri decît întrebări. Dan C. Mihăilescu a promis o carte despre Caragiale *(„adevărata Operă a lui l.L. Caragiale începe abia după asfinţitul Crailor lui Mateiu, msă aceasta ne va fi o altă poveste",* p. 181). Cu spiritul lui subtil şi erudit, nu se poate să nu scrie una foarte interesantă. Cu o condiţie, totuşi: de a nu-şi mai pune umorul în paranteză de dragul filosofici. Exemplul lui Noica nu s-a dovedit fertil' în critica literară. Ar fi şi paradoxal să-l privească pe Caragiale prin prisma unei filosofii care l-a dispreţuit. Caragiale are nevoie de talentul critic al tînărului eseist, de lectura lui, făcută cu gust şi pricepere, nu de o exegeză abstractizantă, sterilă, bîntuită de cine ştie ce himere aporetice.

(România literară, nr. 12, 1989)